УДК 336.77

О. Ю. Сова, к.е.н.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

У статті розкрито сутність поняття «кредитний ризик», наведено класифікацію кредитних ризиків та цілі управління ними. Розглядаються напрями удосконалення управління кредитними ризиками банку.

Ключові слова: *банк, кредит, кредитний процес, доход, ризик, види ризиків, управління кредитним ризиком.*

Е. Ю. Сова, к.э.н.

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ КРЕДИТНЫМИ РИСКАМИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

В статье определена сущность понятия «кредитный риск», приведена классификация кредитных рисков и цели управления ими. Рассматриваются пути усовершенствования управления кредитными рисками банка.

Ключевые слова*: банк, кредит, кредитный процесс, доход, риск, виды рисков, управление кредитным риском.*

O. Yu. Sova, candidate of economic sciences

WAYS OF IMPROVEMENT OF CREDIT RISK MANAGEMENT IN THE COMMERCIAL BANKS

This article is devoted to the analysis of the «credit risk» concept. It is proposed a credit risks classification and purposes of their management. The ways of improving credit risk management are described.

Keywords: *bank, credit, credit process, profit, risk, types of risks, credit risk management.*

Актуальність теми дослідження. У банківській сфері максимальний дохід приносять кредитні операції, що містять основний ризик втрати, тому управління кредитним ризиком – це, по суті, вимірювання співвідношення *ризик – прибуток* і управління ним. Оскільки кредити є найприбутковішими банківськими активами, то ризик, особливо кредитний, – це складова частина діяльності комерційних банків. Ризикованість кредитування зумовлена природою кредитної угоди й тим, що кредитні операції займають значне місце в загальному обсязі активних операцій усіх комерційних банків. У зв'язку з цим актуальними при сучасних тенденціях розвитку банківського сектору є оцінка і управління кредитним ризиком для зниження його рівня.

Постановка проблеми. Успішне функціонування комерційного банку в ринкових умовах зумовлює необхідність росту його конкурентоспроможності і привабливості для клієнтів. Це можливо завдяки ефективній системі управління банком та його ризиками. При цьому необхідно враховувати ту обставину, що в банківській сфері перед установами встановлюються суперечливі цілі діяльності: домогтися отримання від банківської

діяльності максимуму прибутку і одночасно здійснювати банківську діяльність з мінімальним ризиком і мінімальними витратами. Загальну надійність або схильність до ризику банку відображає показник достатності або адекватності його капіталу.

Тому основою стратегії фінансово стійкого, надійного банку повинна бути концепція достатності капіталу, що враховує ризик, пов'язаний з банківською діяльністю, і забезпечує високу прибутковість по акціях. Базуючись на такій концепції фінансового менеджменту, як «компроміс між ризиком і прибутковістю», сьогодні набуває поширення управління ризиками, спрямоване на досягнення оптимального співвідношення ризику та прибутковості при здійсненні банківських операцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління кредитним ризиком та визначення його сутності вивчали такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: Голодова Ж., Шелудько В., Жариков В., Жарикова М., Євсейчев О., Лаврушин О., Бобиль В., Владичин У., Криклій О., Маслак Н. та ін. Але проблема оцінки й управління кредитними ризиками у вітчизняному банківському секторі потребують подальшого наукового дослідження.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проблеми управління кредитним ризиком широко розглядаються вітчизняними та зарубіжними науковцями. Проте, незважаючи на вагомість напрацювань зазначених науковців щодо питань управління кредитним ризиком та методів його оптимізації, недостатньо уваги приділяється його впливу на ефективність банківської діяльності. У рамках варіативної фінансово–економічної ситуації на ринку постає необхідність визначення можливих напрямів удосконалення управління кредитними ризиками у вітчизняних банках.

Постановка завдання. Метою статті є визначення шляхів зниження кредитних ризиків за різних варіантів взаємозв’язку між кредитним ризиком та доходом банку при кредитуванні.

Виклад основного матеріалу. Важливу роль у стимулюванні відтворювальних процесів в українській економіці відіграє банківський кредит як основне джерело забезпечення фінансовими ресурсами операційної та інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання. Останнім часом банки усе гостріше відчувають проблему управління кредитним ризиком. Вона ще більш актуальна для вітчизняної банківської системи, рівень простроченої позичкової заборгованості в якій протягом останніх 5-7 років мав стійку тенденцію до зростання.

Якщо у 2009 році частка проблемних кредитів у структурі кредитних портфелів комерційних банків України складала 2,3%, то на початок 2012 року вона становила вже близько 10% від загальної кількості. На 1 серпня 2012 року прострочена заборгованість бізнесу перед банками становила 53,83 млрд. гривень. Заборгованість становила 9,2% загальної суми наданих кредитів (584,7 млрд. гривень), а з початку 2012 року вона скоротилася на 920,7 млн. гривень (-1,7%) [1]. Завдання кваліфікованої роботи з проблемною заборгованістю за кредитними операціями перетворилось для комерційних банків України в актуальне, а в багатьох випадках – нагальне завдання.

Трактування поняття «кредитний ризик» широко висвітлено в сучасній економічній думці. Основні підходи представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Трактування сутності поняття «кредитний ризик»

Автори	Визначення
Ж. Голодова [2, с. 272]	«Ризик несплати позичальником основної суми боргу та процентів, які належать кредитору в обумовлений в кредитному договорі термін, що призводить до зниження вартості кредитного портфелю банку».
В. Шелудько [3, с. 182]	«Ризик несплати позичальником основного боргу та процентів за ним».
В. Жариков, М. Жарикова, О. Євсейчев [4, с.49]; О. Лаврушин [5, с.15]	«Ризик невиконання кредитних зобов'язань перед кредитною організацією третьою стороною».
В. Бобиль [6, с. 30]	«Імовірність невиконання позичальником зобов'язань перед банком».
У.Владичин [7, с. 357]	«Ймовірність несплати позичальником основного боргу та процентів за користування кредитом у строки, визначені у кредитному договорі».
О. Криклій, Н. Маслак [8, с.7]	«Кредитний ризик – це ймовірність повної або часткової втрати вартості активів банку в результаті нездатності контрагентів (позичальників) виконувати свої зобов'язання або недоотримання доходу на вкладений капітал внаслідок впливу різноманітних чинників».
Г. Белоглазова, Л. Кроливецкая [9, с.21]	«Ризик, який характеризує ймовірність відхилення в одиницю часу фактичного грошового потоку платежів клієнта, спрямованих на погашення заборгованості, проценту та комісії, від номінального грошового потоку, який клієнт мав би направити банку відповідно до укладеного кредитного договору, під впливом низки негативних для фінансового результату діяльності банку факторів».
Ю. Сєрік [10, с.12]	«Ймовірність того, що вартість частини активів банку, особливо кредитів, зменшиться або буде зведена до нуля».

Можна відзначити, що відсутнє єдине трактування кредитного ризику, що, на нашу думку, зумовлено відсутністю одностайного підходу до розуміння його економічних основ – поняття «кредит» та «ризик», що спричинило неоднозначність поглядів науковців та дослідників щодо визначення його сутності.

Враховуючи результати досліджень, можна дійти висновку, що практично в усіх тлумаченнях кредитний ризик визначається як ризик (ймовірність) невиконання позичальником своїх зобов'язань. У подальшому можна спиратись на таке визначення: кредитний ризик – це ймовірність несплати позичальником основної суми боргу та процентів в обумовлений в кредитному договорі термін, що призводить до зниження вартості кредитного портфеля банку.

Важливим аспектом управління кредитними ризиками є їх класифікація.

Кредитні ризики можна класифікувати за різними критеріями, до основних з яких належать: рівень виникнення, фінансові наслідки, сфера виникнення, ймовірність реалізації, статус позичальника, можливість прогнозування, вид кредитної операції, можливість взяття ризику та термін дії кредитної угоди (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація кредитних ризиків

Критерії класифікації кредитних ризиків	Види кредитних ризиків
За рівнем виникнення	Індивідуальний кредитний; портфельний кредитний.
За фінансовими наслідками	Кредитний ризик, наслідком якого є фінансові втрати; кредитний ризик, наслідком якого є втрачена вигода; кредитний ризик, наслідком якого є фінансовий дохід.
За сферою виникнення	Зовнішній; внутрішній.
За ймовірністю реалізації	Реалізований кредитний ризик; потенційний кредитний ризик.
За статусом позичальника	Ризик при кредитуванні корпоративних клієнтів; ризик при кредитуванні юридичних осіб; ризик при кредитуванні фізичних осіб; ризик при кредитуванні банків; ризик при кредитуванні інсайдерів.
За можливістю прогнозування	Прогнозований; непрогнозований.
За видом кредитної операції	Ризик при безпосередній видачі кредиту; ризик при операціях із векселями; ризик при лізингових операціях; ризик при факторингових операціях; ризик при гарантійних операціях.
За можливістю прийняття	Ризик, що береться банком самостійно; ризик, що передається страховій компанії (гаранту, поручителю); ризик, що розподіляється між іншими банками (при консорціумному кредитуванні).
За терміном дії кредитної угоди	Кредитний ризик при короткострокових фінансових угодах; кредитний ризик при довгострокових фінансових угодах.

Дуже популярним є поділ кредитного ризику на портфельний або ризик концентрації та індивідуальний кредитний ризик, або ризик окремого кредиту.

Індивідуальний кредитний ризик – це ймовірність того, що позичальник не зможе виконати своїх зобов'язань перед банком щодо повернення боргу згідно з угодою, а банк при цьому не зможе своєчасно і в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття можливих втрат. З поняттям індивідуального кредитного ризику пов'язують кредитний ризик щодо позичальника та кредитний ризик щодо способу забезпечення кредиту.

Кредитний ризик щодо позичальника – це об'єктивно–суб'єктивна категорія, яка відображає ступінь того, що позичальник може не виконати своїх зобов'язань перед банком щодо повернення боргу згідно з угодою.

Кредитний ризик щодо способу забезпечення кредиту – це об'єктивно–суб'єктивна категорія, що відображає, наскільки банку не вдається своєчасно або в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття можливих втрат.

Портфельний кредитний ризик – це середньозважена величина ризиків щодо всіх угод кредитного портфеля, де вагами виступають частки кредитних угод у загальній сумі кредитного портфеля [8, с. 8].

Метою управління кредитними ризиками є максимізація рівня регулювання ризиків, повернення кредитів шляхом підтримання кредитних ризиків потенційних втрат у прийнятних межах. Банки потребують управління кредитними ризиками, що притаманні портфелю активів у цілому, так і ризиками, що притаманні окремим кредитам або операціям.

Можна виділити також три основні завдання управління банківським кредитним ризиком.

1. Попередження ризику. Ця мета досягається шляхом ліквідації передумов виникнення кредитного ризику в майбутньому.

2. Підтримка ризику на визначеному рівні. Ця мета припускає дотримання банком вимог щодо рівня ризику, що встановлюється центральним банком, а також визначається самим банком відповідно до власної ризикової стратегії.

3. Мінімізація ризику за деяких заданих умов, що охоплює комплекс заходів прямого впливу на кредитний ризик.

Рівень ризику при кредитуванні фізичних та юридичних осіб може бути різним. Крім класичної ситуації, коли високий рівень кредитного ризику передбачає отримання високих процентних доходів і, відповідно, падіння прибутковості виконуваних операцій має місце при низькому кредитному ризику, виникають ситуації, коли зростаючий ризик тягне за собою падіння прибутковості кредитних операцій. Схеми таких ситуацій представлені на рис. 1.

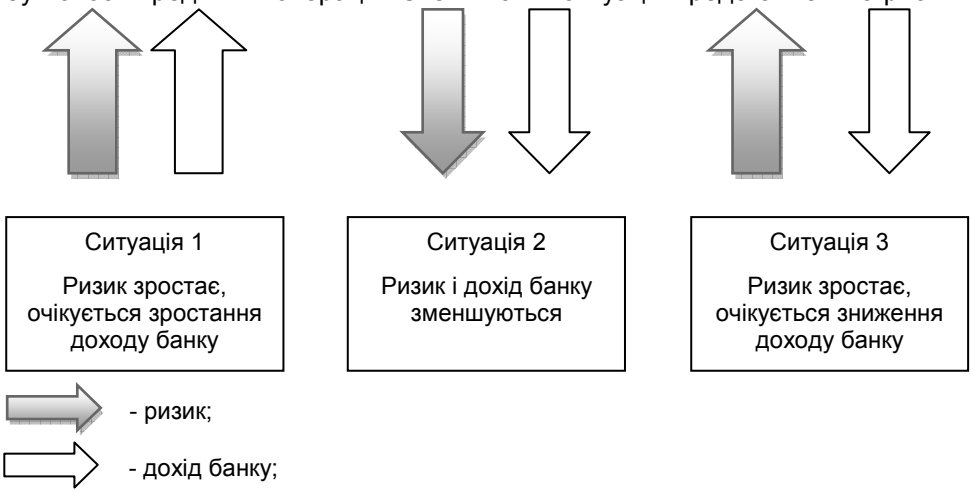

Рис.1. Варіанти взаємозв'язку між кредитним ризиком та доходом банку при кредитуванні

За першої ситуації значно знижують кредитний ризик без зміни рівня прибутковості наступні дії банку:

- дотримання економічних нормативів, розроблених саме з метою обмеження ризикових операцій банків;
- використання більш жорстких обмежень у кредитних операціях;
- диверсифікація кредитного портфеля по сфері вкладення, видах застави, термінах, обсягах дозволяє розосередити кредитний ризик;
- нарощування величини власного капіталу, капіталізація посилить захисну функцію капіталу.

За другої ситуації загальними факторами, що знижують рівень ризику і прибутковості, є: скорочення кредитного портфеля, надання кредитів з коефіцієнтом ризику 0%, вкладення в державні цінні папери, збільшення ліквідних активів.

За третьої ситуації першочерговою є якість аналізу платоспроможності позичальника. На нашу думку, перевіряти кредитоспроможність позичальника доцільно за наступними напрямами:

- міра відповідальності керівництва за раніше одержуваними кредитами, своєчасність розрахунків за ними;
- підтримання конкурентоспроможності продукції, що випускається підприємством позичальника;
- високий рівень рентабельності вкладення коштів у даного позичальника;
- реальність і достовірність бізнес–плану позичальника, обґрунтованість розрахунків;
- надійність заставного забезпечення кредиту на випадок його неповернення;
- бездоганне юридичне оформлення документів, що відносяться до кредитної операції.

Одним із інструментів обмеження кредитного ризику є показник достатності капіталу, який включає дві складові частини (капітал і ризикові активи), тому доцільно використовувати можливості впливу на позитивні зміни у величині цього нормативу в обох напрямках. Крім того, на розмір кожного з двох елементів впливають як негативні, так і позитивні фактори, які можливо, відповідно, послабити або посилити. До вирішення цієї проблеми можна підійти з двох боків:

- слідуючи першому способу, можна знижувати частку ризикових активів шляхом припинення видачі нових кредитів, якнайшвидшого погашення наявних позик, продажу основних засобів, застав, прийнятих на баланс банку в рахунок погашення прострочених кредитів. Ці заходи можуть призвести до перетворення структури активів, збільшення частки високоліквідних активів у балансі банків. Однак таке рішення не можна назвати найкращим, тому що це – пасивний спосіб управління ризиками і поліпшення показника достатності капіталу, оскільки скорочується обсяг активних операцій, що приносять дохід банку. Більш розумно, на наш погляд, не тільки не скорочувати кредитний портфель, а диверсифікувати і продовжувати нарощувати його, але пропорційно зростанню капіталу. При цьому на перше місце повинна висуватися вимога до якості видаваних позик. За рахунок цього досягається подвійний позитивний ефект: а) якісні кредити (реальний бізнес–план і високоліквідну заставу) дають дохід у вигляді своєчасно сплачуваних відсотків; б) зменшуються витрати на формування резерву та на можливе покриття по позиках. У комплексі ці два фактори підсилюють позитивний ефект, який виражається у зростаючій сумі прибутку, частково йде на капіталізацію банку та підвищує його захищеність від ризиків;
- слідуючи другим способом вирішення проблеми, можна запропонувати банку провести чергову емісію своїх акцій. Але завдання по реалізації акцій на практиці виявляється не завжди легко розв'язуваним. Відомими є приклади різкого збільшення статутного капіталу – злиття банків або вливання коштів крупним акціонером з метою придбати контрольний пакет і стати, по суті, єдиним власником банку.

Крім того, необхідно чітко визначати процедури, норми та повноваження персоналу банку під час оцінки рівня ризику за кожною окремою кредитною операцією, завдяки чому можна підвищити обґрунтованість рішень щодо надання кредиту, зменшення обсягів резервів для покриття кредитних ризиків і, як результат, збільшення рівня якості кредитного портфеля.

Слід також здійснювати постійний контроль за станом кредитного портфеля з метою відстеження сигналів про погіршення його якості (реалізація кредитного моніторингу), що надасть можливість знизити питому вагу проблемних кредитів у кредитному портфелі банку.

Висновки. Кредитний ризик є невід'ємною складовою банківської діяльності і займає домінуюче становище в системі банківських ризиків. Діяльність ризик-менеджменту спрямована на пошук альтернатив, розробку дієвого механізму управління кредитним ризиком та визначення достатності розроблених процедур. Адже саме від цього залежить якість кредитного портфеля банку. Ефективний менеджмент кредитних ризиків окремих банків сприятиме стабілізації банківської системи країни в цілому.

Напрями зниження кредитного ризику без зміни рівня прибутковості включають: дотримання економічних нормативів, розроблених саме з метою обмеження ризикових операцій банків; використання більш жорстких обмежень у кредитних операціях; диверсифікація кредитного портфеля по сферах вкладення, видах застави, термінах дозволяє розосередити кредитний ризик; а нарощування величини власного капіталу та його капіталізація посилить захисну функцію капіталу.

Література

1. Офіційний сайт УНІАН-Економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economics.unian.net/ukr/detail/142565
2. Голодова Ж.Г. Финансы и кредит: учеб. пособие / Ж.Г. Голодова – М.: ИНФРА–М, 2009. – 448 с.
3. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: підручник / В.М. Шелудько – К.: Знання, 2008. – 535 с.
4. Жариков В.В. Управление кредитными рисками: учебное пособие / В. В. Жариков, М.В. Жарикова, А.И. Евсейчев. – Тамбов : Изд–во Тамб. гос. техн. ун–та, 2009. – 244 с.
5. Лаврушин О. И. Банковский менеджмент: учебник / О.И. Лаврушин. – М.: Кнорус, 2011. – 560с.
6. Бобиль В. Сучасний ризик–менеджмент у банківській діяльності: теоретичний аспект / В. Бобиль // Вісник Національного банку України. – 2008. – №11 . – С. 28–32.
7. Владичин У.В. Банківське кредитування: навч. посіб / У.В. Владичин, С.К. Реверчук. – К.: Атака, 2008. – 648с.
8. Криклій О. А. Управління кредитним ризиком банку: монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2008. – 86 с.
9. Белоглазова Г.Н. Банковское дело. Организация деятельности коммерческого банка: учебник / Г.Н. Белоглазова, Л.П. Кроливецкая. – М.: Юрайт, 2011. – 422 с.
10. Сєрік Ю. В. Економіко–організаційний механізм управління ризиком кредитної організації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Ю. В. Сєрік; М–во освіти і науки України, ПВНЗ "Європ. ун–т". – К., 2009. – 19 с.

Надійшла 25.12.2012 р.